

ПСИХОЛОГІЧНО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОФІЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ СТАРШОКЛАСНИКІВ

PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL ASPECTS OF FORMATION OF THE ORGANIZATION OF PROFESSIONAL TRAINING OF SECONDARY SCHOOL STUDENTS

Стаття присвячена пошуку проблеми організації профільної підготовки учнів 9-х класів, розглянуто шляхи побудови системи підготовки старшокласників допрофільного навчання. Автор зазначає важливість підліткового віку у становленні особистості, її самовизначення в майбутній професійній діяльності. Важливою складовою частиною професійного самовизначення є формування пізнавальної компетентності в умовах допрофільної підготовки. Розглянуто ідеї щодо професійного орієнтування та самовизначення таких учнів: Е. Климова, Н. Пряжнікова, Г. Резапкіної, С. Чистякової. Висвітлено методичні рекомендації «Старша профільна школа: кроки до становлення», які запропонували А. Сеїтосманов, О. Фасоля, В. Мархлевські, та представлену авторами орієнтовну модель профільного навчання.

Проведений аналіз платформ, які допоможуть старшокласнику в самовизначенні. Автором статті розроблено модель профільної орієнтації, виокремленні складники останньої. Запропоновано форму організації профільного орієнтування – консиліум, побудову індивідуальних освітніх маршрутів як засобу формування пізнавальної компетентності з урахуванням психологічних особливостей старшокласників. У статті розглядаються результати дослідження ефективності впровадження елективних курсів. Старшокласники відповідали на питання про бажаний профіль навчання до проведення елективного курсу та після проведення. Дослідження проводилось протягом 2019–2021 навчального року, загальна кількість вибірки – 115 учнів. Виявлено, що елективних курсів та просвіти не досить для повноцінного профільного орієнтування.

У майбутній роботі можливі пошук і розроблення індивідуальних освітніх маршрутів через упровадження індивідуальних навчальних планів, індивідуальної освітньої програми. Комплексний підхід до вирішення профільного орієнтування передбачає залучення батьків, педагогів, упровадження консиліумів. **Ключові слова:** освітня реформа, модель профільної орієнтації, профільна старша

школа, пізнавальна компетентність, індивідуальний освітній маршрут.

The article is devoted to the search for the problem of organizing specialized training of 9th grades, the ways of building a system of preparation of high school students for specialized training are considered. The author points out the importance of adolescence in the formation of personality, and its self-determination in further professional activity. An important component of professional self-determination is the formation of cognitive competence in terms of pre-professional training. The ideas of such scientists are considered: E. Klimova, N. Pryazhnikova, G. Rezapkina, S. Chistyakova, that to professional orientation and self-determination.

The methodical recommendations "Senior profile school: steps to formation" offered by A. Seitosmanov, O. Fasolya, V. Markhlevski, and the approximate model of profile training presented by authors are covered.

An analysis of platforms that will help in self-determination of high school students. The author of the article has developed a model of profile orientation, and the selected components that make up the profile orientation. The form of organization of profile orientation, such as council, and construction of individual educational routes as a means of formation of cognitive competence taking into account psychological features of senior pupils is offered. The article considers the results of the study of the effectiveness of the implementation of elective courses. High school students answered questions about the desired profile of study, before and after the elective course. The study was conducted during 2019–2021 g., the total sample size of 115 students. It was found that elective courses and education are not enough for full-fledged profile orientation.

In further work it is possible to search for and develop individual educational routes through the implementation of individual curricula and individual educational programs. The complex approach to the decision of profile orientation includes: involvement of parents, teachers, introduction of councils.

Key words: educational reform, model of profile orientation, profile senior school, cognitive competence, individual educational route.

УДК 37:005.336.2

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2021.30.34>

Шулюк Н.І.

аспірантка кафедри практичної психології

Криворізький державний педагогічний університет

Профільна освіта – невід’ємна складова частина освітньої діяльності. Реалізація ефективності функціонування старшої профільної школи залежить від якісно організованої допрофільної підготовки. Для забезпечення ефективного профільного навчання розроблена модель профільного навчання, яка визначає шляхи досягнення мети й основних завдань, а саме формування ключових та предметних компетентностей, як-от: інтелектуальна компетентність, діяльнісна компетентність, рефлексивна компетентність,

особистісна компетентність, креативна компетентність, емоційна компетентність [16].

Унікальність пізнавальної компетентності в тому, що вона є умовою реалізації особистісних смислів учня в навчанні, засобом подолання його відчуження від освіти. У педагогічній науці немає докладного уявлення про зміст ключових компетенцій, що включають особистісно осмислені знання і вміння, ціннісні настанови самокерованої навчальної діяльності, які об’єднані в динамічно розвинену інтегративну сукупність. Компетенції вста-

новлюють набір системних характеристик для проектування освітніх стандартів, навчальної та методичної літератури, а також відповідних вимірників загальноосвітньої підготовки школярів. Освітня компетенція передбачає не засвоєння учнем окремих знань і умінь, а опанування комплексної процедури, у якій для кожного виділеного напряму є відповідна сукупність освітніх компонентів, що мають особистісно-діяльнісний характер [19, с. 76–86].

Проблемам профорієнтації та вибору професії присвячені роботи Е. Климова, Н. Пряжнікова. Вони вважають за необхідне заздалегідь і правильно зорієнтувати людину у виборі професійного шляху. Е. Климов і Н. Пряжніков наголошують на необхідності супроводу професійного консультування психологом [6; 14].

Важливою складовою частиною успішного профорієнтування є самовизначення людини в сучасних умовах шляхом усвідомленого підходу до вибору майбутньої професії та самопізнання, як зазначають науковці Е. Климов і С. Чистякова [5; 9].

Організація допрофільної підготовки та психологічний супровід є необхідними для вибору професії і профілю навчання, про це свідчать ідеї, висвітлені в роботах Е. Климова, Н. Пряжнікова, С. Чистякової [5; 15; 21].

Ефективності профорієнтаційної роботи залежить від проведення запланованої діяльності зі старшокласниками. Система профорієнтації дозволить всебічно ознайомити учнів зі світом професій, усвідомити велике значення кожної з них, необхідність правильного вибору.

У результаті проведеного аналізу літератури було виділено різні підходи щодо структурного складу профорієнтації, а саме: триетапну структуру профорієнтації Д. Тхоржевського, яка передбачає профосвіту, профконсультацію та працевлаштування; чотирикомпонентну (Б. Федоришин), яка передбачає організаційно-функціональну, логіко-змістову, особистісну й управлінську підсистеми; семикомпонентну (В. Васильков), до якої входять профосвіта, профвиховання, профактивація, професійна психодіагностика, профконсультація, профвідбір, профадаптація [2].

Закордонний досвід упровадження старшої школи доводить ефективність усебічного розвитку особистості за такими напрямами, як: індивідуальний розвиток особистості, розкриття її потенціалу; задоволення потреб економіки країни у кваліфікованій робочій силі; соціальна й культурна інтеграція, формування активного члена громадянського суспільства; закладення основ для навчання протягом усього життя [8].

Успішність профільної орієнтації залежить від передпрофільної підготовки учнів 9-х класів. Період 14–15 років із педагогічного

погляду є підготовчим для первинного професійного вибору, із психологічного погляду він припадає на старший підлітковий вік, визначається широким обсягом діяльності, її якісно мінливим характером, закладанням основ формування самосвідомості [10]. Самовизначення формується у другій фазі старшого підліткового віку, в умовах швидкого закінчення школи, пов'язаного з необхідністю так чи інакше визначитись зі своїм майбутнім [20].

У цьому віці формується професійне самовизначення як результат внутрішнього пошуку свого «Я». Самосвідомість підлітка спрямована на усвідомлення власних якостей, важливих для майбутньої професійної діяльності, старший підлітковий вік розглядається як найбільш значущий період формування професійної самосвідомості.

І. Сотніченко виділяє такі принципи організації профільного навчання у старших класах середньої школи:

1. Уведення профільної диференціації на основі здобуття єдиної базової освіти, а також визначення учнями власних нахилів та інтересів.

2. Обмежена кількість напрямів навчання, що представлені в більшості країн двома основними – академічним та професійно-технічним, що дозволяє враховувати нахили і здібності практично всіх учнів, а також потребу країни в різних фахівцях.

3. Зменшення кількості обов'язкових навчальних предметів / курсів порівняно з основною школою. Обов'язковими зазвичай є такі: природничі науки, іноземні мови, математика, рідна словесність, фізична культура.

4. Розвиток інтересів та схильностей учнів у більш вузькій, ніж в основній школі, сфері знань.

5. Загальність у пропорціях між обов'язковими, елективними і факультативними курсами.

6. Гнучкість навчальних планів і програм, що забезпечує можливість зміни профілю навчання.

7. Тривалість навчання 2–5 років [17].

Сучасна освіта в Україні спрямована на демократизацію та підвищення якості, тому вона потребує інноваційних змін усіх освітніх ланок. Одним із чинників переходу старшої школи до профільного навчання є новітні навчальні заклади, розширення їхньої мережі, що є однією з форм профільного навчання [4, с. 3].

Реформування загальноосвітніх шкіл розпочато, школи переходять на профільну освіту. Нині школи пропонують поглиблене вивчення предметів, які цікавлять учнів.

Зклади освіти можуть мати освітні програми профільної середньої освіти за одним чи обома спрямуваннями [12].

Профіль навчання – спосіб організації диференційованого навчання, який передбачає поглиблене і професійно зорієнтоване навчання циклу споріднених предметів.

Згідно з методичними рекомендаціями профіль навчання визначається з огляду на освітні потреби замовників освітніх послуг (здобувачі освіти, їхні батьки) та зумовлюється:

- кадровими, матеріально-технічними, інформаційними ресурсами закладу освіти;
- соціокультурною та виробничою інфраструктурою відповідного регіону;
- перспективою здобуття подальшої освіти та майбутніми життєвими планами здобувачів освіти. Особливого значення для забезпечення ефективності організованого профільного навчання у старшій школі набуває процес моделювання профілю навчання. Модель профільного навчання визначає шляхи досягнення його мети й основних завдань, а саме формування ключових і предметних компетентностей [16].

На сайті: <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/483/4.pdf> представлена орієнтовна модель профільного навчання (див. рис. 1).

Моделювання профільного навчання складається з етапів вивчення й оцінювання мети та завдання профільного навчання, це: аналітичний етап; перспективний етап; виконавчий етап [16].

Профілі навчання мають низку особливостей, які зумовлюються такими показниками, як:

- кадрові, матеріально-технічні показники закладу освіти;
- модернізація складових частин освітнього процесу (зміст, форма, методи навчання);

- соціокультурна, виробнича інфраструктура регіону, де розташований заклад освіти;
- перспектива подальшої освіти, життєві орієнтири здобувачів освіти;

- напрями профілізації (суспільно-гуманітарний, технологічний, художньо-естетичний, природничо-математичний, спортивний);

- спеціалізація профільного навчання (фінанси, юриспруденція, медицина, педагогіка тощо) [16].

Допрофільна підготовка є невід’ємною складовою частиною ефективності функціонування старшої школи. Організація старшої профільної школи має сприяти самовизначенню здобувачів освіти шляхом організації курсів за вибором, інформаційної роботи і профільної орієнтації [16].

Основними складовими частинами допрофільної підготовки є головні компетентності здобувачів освіти, а саме:

- інтелектуальна компетентність – як здатність працювати з різноманітною інформацією, схильність до науково-дослідницької діяльності;

- діяльнісна компетентність – як уміння самостійно конструювати навчальну діяльність;

- рефлексивна компетентність – як спроможність здійснювати самооцінку та самоконтроль;

- особистісна компетентність – як бажання та вміння виявляти цілеспрямованість, ініціативу та самостійність;

- креативна компетентність – як схильність до нових ідей, пошуку нових нестандартних рішень;

- емоційна компетентність – як уміння адекватно реагувати на різноманітні, часто нестандартні ситуації [16].

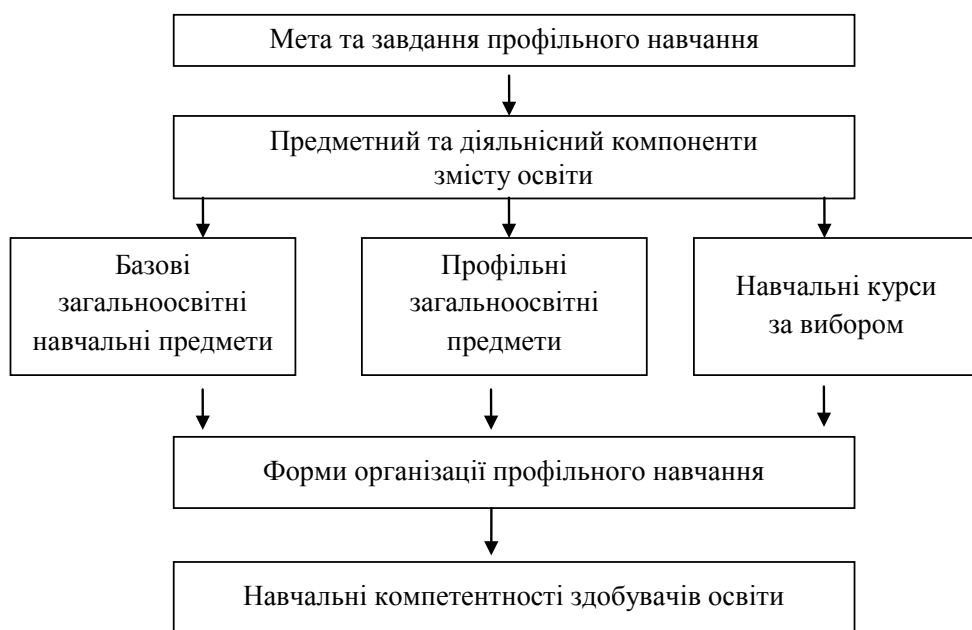

Рис. 1. Орієнтовна модель профільного навчання

Профорієнтація змінюється, у попередні роки вона мала характер просвітницької роботи, від учнів не вимагалось визначитись із професією до дев'ятого класу. Учень має усвідомити свій вибір до закінчення середньої школи. Розроблення методів і формування готовності до усвідомленого вибору майбутнього освітнього профілю, майбутньої професії в підлітковому віці допоможуть учням у виборі.

Організації профільного навчання відбувається через модернізацію мереж старших шкіл. Зважаючи на іноземний досвід, статус ліцею, тобто профільної школи, отримають школи, які будуть готові прийняти старшокласників (10–12 класи). Підготовка педколективу, оснащення школи відповідатимуть високим стандартам, школи фінансуватимуться органами місцевого самоврядування і державним коштом для покращення інфраструктури і матеріально-технічної бази [16].

Модернізація профільної освіти має проходити комплексно, до процесу мусять доєднатися державні служби зайнятості. У результаті проведеного аналізу сайтів ми віднайшли платформу профорієнтації Державної служби зайнятості: <http://profi.dcz.gov.ua/tests/>. Платформа державної служби зайнятості профорієнтації та розвитку кар'єри створена з метою надання послуг із профорієнтації в дистанційному режимі.

Якщо зареєструватися на сайті: <http://profi.dcz.gov.ua/tests/>, можна безоплатно пройти онлайн-тести, якщо є потреба у виборі (зміні) професії, виборі майбутнього напрямку професійного навчання, визначенні схильності до підприємницької діяльності, оцінці власних зді-

бностей та навичок (Soft Skills), саморозвитку. По додаткову консультацію можна звернутись до фахівців державної служби зайнятості.

Платформа <http://profi.dcz.gov.ua/tests/> надає можливість пройти такі тести: на розумові здібності, аналітичні здібності, на здатність до логічного мислення, стресостійкість і адаптивність, здатність до командної роботи, емоційний інтелект (EQ). Перевірити, яка сфера діяльності вам підходить, виявити комунікативні й організаторські здібності, чи схильні ви до підприємницької діяльності, на що ви орієнтовані (результат чи процес). Після проходження тесту ви отримаєте результати, які можна переглянути в особистому кабінеті.

Також Державна служба зайнятості створює ролики на сайті <https://www.youtube.com/channel/UCzchYdwO8nMJ3121f089unw/featured>, веде просвітницьку програму, як-от ролик «Емоційний інтелект» (<https://www.youtube.com/watch?v=Ai6iPsHhbDU>).

Дніпропетровський обласний центр зайнятості створює ролики на сайті <https://www.youtube.com/channel/UCA0CTFKLGV03EE5zDT816gg/featured>, на ньому розповідає про професії та вакансії. Веде активну просвітницьку кампанію за допомогою метафоричних асоціативних карт «Компас вибору професії» для вихованців Центру соціально-психологічної реабілітації дітей (сайт <https://dnp.dcz.gov.ua/novyna/kompas-vyboru-profesiyi-dlya-vyhovanciv-centru-socialno-psyhologichnoyi-reabilitaciyi-ditey>).

Метафоричні асоціативні карти (далі – МАК) «Компас вибору професії», створені О. Блінов, кандидатом психологічних наук, доцентом, практичним психологом. Колода МАК

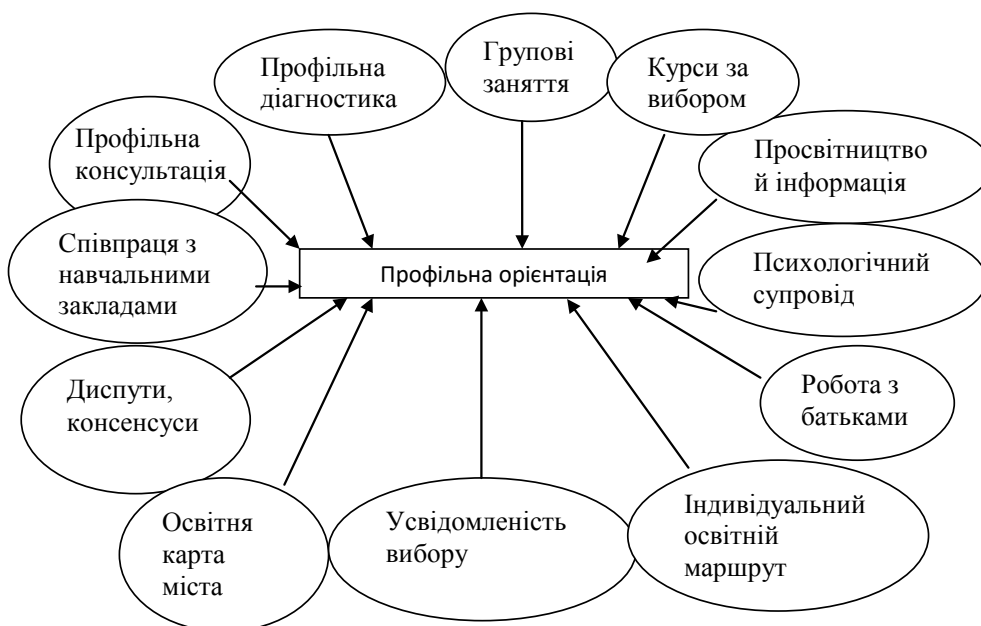

Рис. 2. Модель профільної орієнтації

може використовуватися як допоміжний засіб у роботі профорієнтування: у школах – для ознайомлення із професіями; психологами, соціальними працівниками – для здійснення професійної орієнтації; для підготовки та проходження професійного психологічного відбору; у процесі психологічної та медико-психологічної реабілітації для вибору нової професійної діяльності; у центрах зайнятості населення, профорієнтаційних центрах для дітей і підлітків. Взято із сайту: <https://soulbooks.com.ua/p410873421-metaforicheskie-assotsiativnye-karty.html>.

Дніпропетровський обласний центр зайнятості також веде сторінку: <https://www.facebook.com/dnprocz/>, де розповідає про профорієнтування, вакансії в Центрі зайнятості.

Профільне орієнтування випускників основної ланки має враховувати ціннісні орієнтації, інтереси та схильності, уміння передбачувати наслідки, уміння долати труднощі та проблеми, когнітивний стиль підлітків, їхній інтелектуальний потенціал, кар'єрні орієнтації, які будуються на потребах, мотивах та прагненнях. Технологією профільного орієнтування є: профільне інформування, профільна діагностика, профільне консультування, групові заняття, спрямовані на роботу з альтернативами вибору, просвітництво й інформаційна робота з батьками майбутніх старшокласників. На основі цих компонентів ми створили модель профільної орієнтації, яка відображає основні напрями профорієнтаційної роботи (рис. 2).

Розберемо складники моделі профільної орієнтації:

- профільна консультація – це консультація з перевіреними кваліфікованими фахівцями, які допоможуть учневі зрозуміти інтерпретацію тестів, збудувати індивідуальний освітній маршрут, знайти те, що цікавить учня, допомогти батькам краще пізнати потреби дитини. Усі етапи консультації служать одній меті – активізувати учня, сформувані в нього прагнення до самостійного вибору професії. Профільне консультування – індивідуальна консультативна допомога учневі у виборі навчального профілю у старшій школі [11];

- профільна діагностика – встановлення і комплексне вивчення здібностей, мотивів та інтересів, навчальних досягнень і результатів допрофільної підготовки учнів, які характеризують можливості їхнього навчання за визначеним профілем. Профільна діагностика дає змогу прогнозувати оптимальний навчальний профіль, вносити зміни у процес допрофільного навчання з метою підвищення його ефективності [11];

- групові заняття – до групових занять відносять заходи, що проводяться із групою учнів обраного віку. Основна ціль – сформувати цілісне уявлення про світ професій, визначити способи розвитку своїх пізнаваль-

них і особистісних можливостей у системі профільної підготовки, навчитися орієнтуватися в потоці інформації;

- курси за вибором – це курси профільного характеру, які поглиблюють та розширюють межі профільних предметів, розвивають і доповнюють їхній зміст (деякі з них інтегрують зміст);

- просвітництво й інформація – бесіди, надання інформації (буклети, література, сайти), популяризація сукупності знань про соціально-психологічні й інші аспекти обраної професії, бесіди для батьків і педагогів на тему професійного орієнтування;

- психологічний супровід – психологічна допомога як форма психологічної роботи, спрямована на перспективне зростання учня, допомога у труднощах на шляху розвитку особистості;

- робота з батьками – просвіта, лекторії, диспути, консенсуси;

- індивідуальний освітній маршрут – модель освітнього простору, яку погоджено із цілями формування пізнавальної компетентності, що забезпечує готовність учня до профільного вибору, дозволяє розглядати діяльність із засвоєння змісту освіти як засіб саморозвитку особистості (В. Краєвський, Д. Левітес, А. Хуторський). Найважливішою особливістю індивідуально освітнього маршруту як інтерактивного засобу розвитку готовності старшого підлітка до вибору профілю навчання виступає навчання школярів діяльності із проектування індивідуального освітнього маршруту (Г. Муравьева) [7]. М. Довидова вважає, що індивідуальний освітній маршрут визначається вченими як цілеспрямована проєктована диференційована освітня програма, що забезпечує учневі позиції суб'єкта вибору, розроблення і реалізації освітньої програми під час здійснення викладачами педагогічної підтримки його самовизначення і самореалізації (С. Воробйова, Н. Лабунська, А. Тряпичина, Ю. Тимофеева й інші) [3, с. 23];

- усвідомленість вибору – здійснення дії випускником, необхідність прийняти, усвідомити завдання, що стоїть перед ним. Тому усвідомленість як характеристика діяльності набуває в рамках профільного вибору особливого значення, визначає прийняття школярем себе як суб'єкта навчання, що здійснює профільний вибір. Отже, передпрофільна підготовка як форма індивідуалізації на ступені основної загальної освіти здійснюється з метою формування готовності школяра до усвідомленого профільного вибору [7];

- освітня карта міста – у ній представлені установи міста профільного навчання. Освітня карта території містить опис усіх освітніх установ, що здійснюють профільне навчання, дозволяє визначити шляхи й моделі профільного навчання;

– диспути, консенсуси – походить від латинських слів *cum* – «з» або «спільно», *sentire* – «мислити», «відчувати». Отже, «консенсус» – «мислити (відчувати) спільно». Термін «консенсус» зазвичай уживається як на позначення процесу ухвалення рішення, так і для самого рішення. Метод консенсусу, що не схожий на інші методи ухвалення рішень (наприклад, голосування, засноване на думці більшості), широко використовується зараз [18, с. 33];

– співпраця з навчальними закладами – модель організації профільного навчання, за якою загальноосвітній навчальний заклад має партнерські стосунки із професійно-технічним або вищим навчальним закладом, або навіть входить до його структури [11].

Отже, створення оптимальних умов для розвитку особистості, її успішної соціалізації є основним завданням школи і батьків старшокласників. Тільки розв'язання цього завдання дозволить старшокласнику органічно підійти до процесу професійного й особистісного самовизначення [13].

У рамках нашого дослідження протягом 2019–2020 н. р. ми опитали учнів 9-х класів, на другому етапі протягом 2020–2021 н. р. здійснили повторне дослідження. Загальною вибіркою – 115 підлітків віком від 13 до 15 років.

Після того, як опитали учнів за картою вибору профілю навчання для учнів 9-го класу, ми виділили питання про бажаний профіль навчання. Отримали такі результати: 43% учнів не визначились із профілем навчання, 57% обрали профіль, з них 20% обрали академічний профіль навчання.

Щоб допомогти школярам розумно спланувати майбутнє, скорегувати професійні наміри і настанову на самовизначення, передусім у виборі подальшого профілю навчання, нами був розроблений і введений у навчання елективний предмет у рамках допрофільної підготовки для учнів 9-х класів «На шляху вибору». Після курсу ми опитали повторно учнів наприкінці навчального року, отримали такі дані: 23% не обрали профіль навчання, 77% визначились із профілем навчання, з них академічний профіль навчання обрали 35%.

У середньому 20% у виборі профілю використовували отриману інформацію про результати психолого-педагогічної діагностики, зіставляли її із власними інтересами та потребами. 22% респондентів вибрали профіль навчання, ґрунтуючись на територіальній близькості навчального закладу. Мотивом вибору профілю навчання і способу його здобуття для 25% респондентів стала думка друзів, для 20% – думка батьків. 8% у виборі керувалися орієнтацією на суб'єктивно більш прості профілюючі навчальні предмети, 5% не змогли аргументувати свій вибір.

Отриманні дані свідчать про успішність програми курсів «На шляху до вибору». Покращення ефективності програми залежить від включення в допрофільну підготовку всіх учасників навчального процесу.

Ми вважаємо, що в арсеналі форм роботи освітньої установи є варіанти, здатні сприяти вирішенню складних суперечностей. Однією з таких форм організації рівноправної співпраці психолога, педагогів, медиків стали психолого-педагогічні консилиуми. Н. Битянова [1] підкреслює, що консилиум дозволяє організувати цілісний супровід школярів, задіяти професійний і особистісний потенціал усіх фахівців. Саме консилиум, на наш погляд, найбільш повно може забезпечити єдиний підхід до обговорення ситуації конкретного старшокласника, ухвалення спільного рішення щодо зарахування його в 10-й клас певного профілю.

Після рішення консилиуму ми пропонуємо розробити індивідуальні освітні маршрути, які допоможуть підлітку у профільній орієнтації. Складати індивідуальний освітній маршрут мають психолог, учителі, батьки, старшокласник.

Мета навчання за індивідуальним освітнім маршрутом – задовольнити запити учня в підвищенні якості знань, умінь, зекономити час. Індивідуальний освітній маршрут має вигляд диференційованого плану, що спеціально розроблений для конкретного учня як його індивідуальна навчальна програма [7].

Висновки із проведеного дослідження. Як перспективу ми розглядаємо розроблення індивідуальних освітніх маршрутів, які об'єднують у собі нову модель освітнього простору, для створення шкільними фахівцями, активізації саморозкриття і саморозвитку особистісних можливостей, формування пізнавальної компетентності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Битянова М. Консилиум в школі. *Шкільний психолог*. 2002. № 5.
2. Гончаренко Т. Професійна діагностика. 2004. 120 с.
3. Довыдова М. Моделирование индивидуальных образовательных маршрутов как фактор повышения эффективности подготовки учителей технологии : дис. ... канд. пед. наук. Новокузнецк, 2004. 188 с.
4. Журавський В. Новітні освітні заклади – одна із форм профільного навчання. *Освіта України*. 2003. № 12.
5. Климов Е. Психология профессионального самоопределения. Москва : Академия, 2004. 304 с.
6. Климов Е. Психолого-педагогические проблемы профессиональной консультации. Москва, 2008.
7. Кунаш М. Индивидуальный образовательный маршрут как средство развития готовности старшего

подростка к профильному выбору : дис. ... канд. пед. наук. Новгород, 2013. 212 с.

8. Локшина О. Тенденції розвитку профільної школи в зарубіжжі. *Педагогіка і психологія*. 2005. № 4 (49). С. 88–96.

9. Педагогическая поддержка профессионального самоопределения старшеклассников : книга для учителя и социального педагога / С. Чистякова и др. Москва : Новая школа, 2004. 112 с.

10. Понятийный аппарат педагогики и образования / ред. : Е. Ткаченко, М. Галагузова. 7-е изд. Екатеринбург, 2012. 456 с.

11. Про затвердження Концепції профільного навчання у старшій школі : Закон України від 21.10.2013 р. № 1456, станом на 21.11.2013 р.

12. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 38–39, станом на 02.10.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 04.11.2021).

13. Пряжников Н. Профессиональное самоопределение: теория и практика. Москва : Академия, 2008. 320 с.

14. Пряжников Н. Профорентация в школе: игры, упражнения, опросники (8–11 классы). Москва : Вако, 2005. 288 с.

15. Пряжников Н. Психологический смысл труда. Москва : Издательство Московского психолого-социального института, 2010.

16. Сеїтосманов А., Фасоля О., Мархлевські В. Старша профільна школа: кроки до становлення : методичні рекомендації. Київ, 2019. 52 с.

17. Сотніченко І. Профільна старша школа як необхідна складова освіти європейського рівня. *Вісник післядипломної освіти* : збірник наукових праць. 2006. № 3.

18. Тараканов Е. Агрегирование данных мультисенсоров в беспроводных сенсорных сетях : дис. ... канд. тех. наук. Томск, 2012. 95 с.

19. Фельдштейн Д. Возрастная и педагогическая психология. Москва : МПСИ, 2002.

20. Хухлаева О. Психология подростка : учебное пособие для студентов высших учебных заведений. 2-е изд. Москва : Академия, 2005. 160 с.

21. Чистякова Н., Родичев Н. Профильное обучение и новые условия подготовки. *Школьные технологии*. 2002. № 1. С. 101–123.